

Kolmannen maailman velka

Maailman köyhimmät maat eivät pysty maksamaan velkojaan. Tämän tunnustaa myös yhä useampi lainanantaja. Siitä huolimatta köyhät maat maksavat vuosittain teollisuusmaille ja kansainvälisille rahoituslaitoksille miljardeja dollareita velanhoidokuluja, vaikka varat voitaisiin käyttää inhimillisen kärsimyksen poistamiseen.

Kehitysmaat ovat velkaa rikkaille teollisuusmaille noin 2,5 tuhatta miljardia dollaria. 52 köyhintä maata, joiden velan mitätöinnin Jubilee 2000 -kampanja on ottanut tavoitteekseen, ovat velkaa yhteensä 376 miljardia dollaria. Nämä Jubilee-maat maksavat joka päivä korkoja ja kuoletuksia noin 12,4 miljoonaa dollaria.

Monissa maissa velanhoidon kustannukset ylittävät moninkertaisesti terveydenhoitoon ja koulutukseen käytetyt varat. Viiden miljoonan asukkaan Nicaragua, jolla on velkaa 5 968 miljoonaa dollaria, käytti velkojenhoitoon 1997 17,5 prosenttia bruttokansantuotteesta, mutta koulutukseen vain 3,7 prosenttia. Väestöltään saman kokoisessa Suomessa ulkomainen velka pakotti valtiota leikkaamaan hyvinvointipalveluja 1990-luvulla. Velanmaksun huippuvuonna 1998 korot ja kuoletukset ylsivät 7,1 prosenttiin bruttokansantuotteesta.

Taustalla öljykriisi

1960-luvulla tapahtunut dollarin arvon lasku laski myös öljyntuottajamaiden öljystä saattujen tulojen arvoa. Tämän vuoksi öljyntuottajamaat korottivat yhteisellä sopimuksella öljyn hintaa vuonna 1973, minkä seurauksena koettiin niin sanottu öljykriisi. Öljyntuottajamaiden vientitulot kasvoivat huimasti, ja nämä rahat päätyivät talletuksina länsimaisiin pankkeihin. Tämän voidaan katsoa olevan varsinaisen velkaongelman syntyhetki. Kansainvälinen korkotaso lähti kasvavien dollaritalletusten vuoksi laskuun, mitä pankit pyrkivät hillitsemään kasvattamalla lainanantoaan.

Useiden pankkien katse kääntyi kohti kolmannen maailman maita. Niiden taloudet olivat 1970-luvulla yleisesti ottaen varsin hyvässä kunnossa, mutta ne tarvitsivat lisärahoitusta pitääkseen yllä kehitystahtinsa ja maksaakseen kohonneet öljykustannukset. Pankit myönsivät tuolloin lainoja hyvin-

kin kevein perustein ja kolmannen maailman maat saivat oivan tilaisuuden lainata rahaa koroilla, jotka olivat alle inflaation.

1970-luvun puolivälin jälkeen kehitysmaiden ongelmat syvenivät, kun kansainvälisen korkotaso nousi samanaikaisesti öljyn hinnan kanssa. Samana aikaan maiden tärkeimpien vientituotteiden maailmanmarkkinahinnat olivat laskussa. Nämä kansainvälisen talouden eri kehityssuunnat ajoivat kolmannen maailman maat kestävämmään tilanteeseen: vientitulojen vähenemisen myötä ne maksoivat lainoistaan enemmän kuin koskaan. Useiden kehitysmaiden oli lainattava lisää pystyäkseen maksamaan vanhojen lainojensa korot.

Vuonna 1982 Meksiko ilmoitti ensimmäisenä maana, että se ei kykene suoriutumaan velkojensa maksuista. Meksikon esimerkkiä noudattaen myös monet muut maat ilmoittivat olevansa kykenemättömiä maksamaan lainojensa lyhennyksiä.

Suurimmat velkojat

Teollisuusmaiden hallitukset, lähinnä G7-maat, ovat Jubilee-maiden suurimpia velkojia. Niiden osuus veloista on noin neljäsosa. Kolmasosa veloista on monenkeskistä velkaa Maailmanpankille ja Kansainväliselle valuuttarahastolle (IMF).

Kansainvälisen velkapolitiikan suurin puute on pitkään ollut monenkeskisen velan huomiotta jättäminen: velkaa on voitu järjestellä uudelleen, mutta ei peruuttaa. Monenkeskisen velan osuus on kuitenkin kasvanut 1990-luvulla. Vain noin 10 prosenttia veloista on yksityisten pankkien velkoja.

Suomi on mitätöinyt saatavia 52 Jubilee-maalta muun mu-

assa Nicaraguan, Ugandan, Mosambikin ja Sambian osalta. Saatavia on jäljellä alle 500 miljoonaa markkaa, josta Zimbabwen osuus on vajaa 300 miljoonaa.

Paljonko velkoja on mitätöity?

Toistaiseksi yhdenkään maan velkoja ei ole mitätöity kokonaan ja vain yhdeksän maan velat osittain. G8-maiden Kölnissä kesällä 1999 lupaama 100 miljardin dollaria mitätöinnistä on tähän mennessä toteutunut vajaat 12 miljardia dollaria. Lisäksi 100 miljardin dollaria mitätöinti on Jubilee 2000 -kampanjan arvion mukaan vain noin yksi kolmasosa tarvittavasta summasta, jos köyhimpien maiden inhimilliset tarpeet halutaan ottaa huomioon.

Lupausten täyttämöönpanoa on viivästyttänyt velkojen kiista taakanjaosta. IMF ja Maailmanpankki, jotka vastavat yli 35 prosentista HIPC-maiden veloista, eivät myöskään ole sitoutuneet sataprosenttiseen velkojen mitätöintiin.

Paljonko ja millä ehdoilla pitäisi mitätöidä?

- Jubilee 2000 -kampanjan mielestä kaikki velat,
- joita ei voida maksaa takaisin ilman kansalaisille aiheutettuja kohtuuttomia seurauksia,
 - jotka olisi jo maksettu takaisin, elleivät velallisen riippumattomat tekijät, kuten korkotasossa tai raaka-aineiden maailmanmarkkinahinnoissa tapahtunut muutos olisi vaikeuttanut ratkaisevasti velallisten tilannetta,
 - jotka ovat syntyneet epäonnistuneiden kehityshankkeiden vuoksi,
 - jotka ovat moraalittomia tai vailla laillista oikeutusta, kuten Etelä-Afrikan apartheid-hallituksen velat
- olisi välittömästi annettava anteeksi. Nämä kriteerit soveltuvat 52 Jubilee-maan lisäksi kaikkiin kehitysmaihin.

Jotta köyhät maat voisivat neuvotella velkojen kanssa tasa-arvoisina, olisi velkojen mitätöintiä varten perustettava demokraattinen foorumi esimerkiksi YK:n alaisuuteen. Jubilee 2000 on ehdottanut riippumattoman velkatuomioistuimen perustamista.

Velkojen mitätöimisen tavoitteena tulisi olla demokratian ja kansalaisyhteiskunnan vahvistaminen köyhissä maissa. Vapautuvien voimavarojen oikeudenmukaista käyttöä voidaan edistää varmistamalla päätöksenteon avoimuus ja kansalaisten osallistumismahdollisuudet. Kansalaisten tulisi itse voida määrätä mihin vapautuvat voimavarat käytetään. Siksi velkojen mitätöimistä ei tulisi käyttää tekosyynä ulkopuolisen ohjailun lisäämiseen kehitysmaissa. Mitä enemmän ehtoja kansainvälinen yhteisö asettaa, sitä enemmän demokratian edellytyksiä köyhissä maissa rajoitetaan.

IMF ja Maailmanpankki pahentavat tilannetta?

Veloista käytävässä keskustelussa painotetaan usein, että mitätöinnin vapauttavat resurssit on käytettävä sosiaalisesti mahdollisimman järkevästi. Käytännössä nämä vaatimukset ovat merkinneet kansainvälisten rahoituslaitosten kasvanutta valvontaa myös köyhien maiden sosiaalisen kehitykseen. Kansainväliset rahoituslaitokset ovat kuitenkin talouspoliittisia instituutioita, joilla ei ole samaa kompetenssia tällä alueella kuin esimerkiksi monilla YK-järjestöillä.

Sosiaalisella sektorilla tehtävien uudistusten lähtökohtana pitäisi olla kehitysmaiden omien kehityspyrkimysten tukeminen. Tämä ei kuitenkaan ole toteutunut kovin hyvin. Maailmanpankki, joka on maailman suurin sosiaalisen kehityksen rahoittaja, on vaatinut usein kehitysmaailta terveydenhuoltopalvelujen kilpailuttamista ja maksullisuutta. Käyttömaksut ovat yleensä vieneet terveyspalvelut köyhien ulottumattomiin.

IMF:n köyhimmille, raskaasti velkaantuneille maille suunnattua HIPC-ohjelmaa on viime aikoina arvosteltu voimakkaasti. Brittiläisen kansalaisjärjestö Oxfamin mukaan IMF on epäonnistunut muun muassa yrityksessään helpottaa Sambian velkatilannetta. Vaikka HIPC ohjelma alkaa Sambiassa kuluvan vuoden lokakuussa, nousevat maan maksamat korkomenot vuoteen 2002. Nämä korkomaksut tulevat pysymään suurempina kuin terveyteen tai koulutukseen käytetyt varat samaan aikaan keskimääräinen elinikä maassa laskee ja lasten aliravitsemus lisääntyy. IMF on kiistänyt Oxfamin väitteen.

Lisätietoja:

IMF:n ja Maailmanpankin vuosikokouksen aikana Prabhassa:

Max von Bonsdorff, kehityspoliittinen sihteeri, Kepa, **040-5311 901**

Juha Rekola, tiedotuspäällikkö, Kepa, **040-512 0036**

Helsingissä:

Annamari Koistinen, Jubilee 2000 projektisihteeri, Kepa, **050-340 0642**

Mika Railo, tiedottaja, Kepa, **09-584 23 247**

KEPA

KEHITYSYSHTEISTYÖN PALVELUKESKUS
SERVICECENTRALEN FÖR UTVECKLINGSSAMARBETE
SERVICE CENTRE FOR DEVELOPMENT COOPERATION

ADDRESS: Sörnäisten rantatie 25 FIN-00500 Helsinki

PHONE: +358 9 584 233 **FAX:** +358 9 584 23 200

INTERNET: www.kepa.fi **eMAIL:** kepa@kepa.fi